

Сцена з вистави “Прекрасні, прекрасні, прекрасні часи”
Й. Віховської за Е. Єлінек.
Режисер – Роза Саркісян,
художник – Діана Ходячих.
Перший український театр
для дітей та юнацтва, 2018 р.

Олексій ПАЛЯНИЧКА

ПОСТТРАВМАТИЧНА ТЕРАПІЯ

(“Прекрасні, прекрасні, прекрасні часи” Й. Віховської за Е. Єлінек
у Першому українському театрі для дітей та юнацтва)

*“Про те, про що не можна говорити,
варто мовчати”*

Людвіг Вітгенштайн

“Логіко-філософський трактат”

У виставі переплетені два світи: перший став претекстом для створення вистави (у романі “За дверима” Ельфріде Єлінек – це повоєнний Відень); другий – той, у котрому живуть самі актори. І якщо перший визначений хронологічними рамками, то другий – це радше психологічний концепт кожного актора, котрий сформований з поглядів, спогадів, комплексів, обставин всього того, що формувало їхню ідентичність протягом життя. Спочатку ці світи чітко розділені, потім вони перегукуюся через прийом відчуження та коментування акторами своєї ролі, а в кінці ми вже не розуміємо, де актори говорять від себе, а де – їхні персонажі.

“Світ” повоєнного Відня відкриває нам “зачинені двері” у життя родини Любовські. Вже перші сцени вистави зіставляють із її назвою – “Прекрасні, прекрасні, прекрасні часи” – і виникає асоціація з одним із

архетипів цілей життя людини – збудувати дім. Адже дім – це не тільки дрова і цвяхи. Це в першу чергу те, чим людина його наповнює і нічим іншим, окрім як своїм життям, вона його наповнити не здатна. Для глави сім’ї, Рольфі Любовські (Ігор Гулюк), образ ідеального світу (дому) сформувався на війні, не зважаючи на той факт, що саме війна зробила його калікою. Саме там він мав змогу відчутти себе частиною чогось справжнього. Розуміння “справжнього” розкривається в одному з монологів на початку вистави: “...Ми відрізали ворогам кінцівки, голови, язика і відправляли все це їхнім батькам, щоб бачили, яке лайно вони виростили” (цитата недослівна). В цих словах вбачається насолода нічим не обмеженою силою.

У сценічному тексті глядач знайомиться з Рольфі, коли “героя” настиг вже поважний вік, і він уже має двох дітей – Райнера (Віталій Гордієнко) та Анну (Наталя Алексеєнко). Переживаючи хворобливу ностальгію за “прекрасними часами”, Рольфі б’є та гвалтує дружину Еву (Олена Баша), паралельно знімає з нею порнофільми. Щодо дітей, то вони хоч і не зазнали фі-

Сцени з вистави “Прекрасні, прекрасні, прекрасні часи” Й. Віховської за Е. Єлінек.. Режисер – Роза Саркісян, – Діана Ходячих. Перший український театр для дітей та юнацтва, 2018 р.

Світлина вгорі (зліва направо): Любов Кузь – Ульріке, Віталій Гордієнко – Райнер Любовські, Ігор Гулюк – Рольфі Любовські, Ірина Занік – Софі фон Кроне, Наталія Алексеєнко – Анна Любовські, Валерій Коломієць – Конрад фон Кроне, Михайло Понзель – Клаус, Олена Баша – Ева.

зичного насилля в сім’ї (принаймні на сцені цього не показано, та й відвертих натяків теж нема), та все таки стали жертвами ледь не воєнної дисципліни. Також очевидним є те, що це – модель нездорових відносин.

Райнер є головним “героєм” вистави, оповідачем історії, від котрої він намагається відсторонитися через камеру, через ідею жорстокості заради жорстокості, через думки масового геноциду суспільства, котре дозволяє жорстокість щодо себе. Через брак ресурсів він об’єднує навколо себе однолітків: сестру-близнючку Анну, хлопчину з бідної сім’ї Клауса (Михайло Понзель) та аристократку Софі фон Кроне (Ірина Занік) і разом у позакласний час вони вчиняють розбійні напади, топлять kota, але вбивства людини, як вінця жорстокості, над котрим так часто роздумує Райнер, так і не відбувається (до певного часу).

Інші члени суспільства, а саме – Ульріке, мати Клауса (Любов Кузь), котра постійно говорить з портретом загиблого на війні чоловіка, та дивакуватий батько Софі, аристократ Конрад фон Кроне (Валерій

Любов Кузь (ліворуч) – Ульріке, Ірина Занік – Софі фон Кроне у виставі “Прекрасні, прекрасні, прекрасні часи” Й. Віховської за Е. Єлінек. Режисер – Роза Саркісян, художник – Діана Ходячих. Перший український театр для дітей та юнацтва, 2018 р.

Коломієць) слугують, власне, для масштабування травматичного досвіду поствоєнного суспільства. В усіх цих “найменших комірках людської общини”, себто сім’ях, якщо так взагалі можна це називати, прослідковується зневага молодшого покоління до своїх предків. У перших є запитання (Райнер: “Мамо, чому ти вийшла за батька?”), а в других немає відповідей (коли в персонажа Олени Баші закінчується текст, звучать “махрові” пояснення щодо її одруження, але Райнер усе ще продовжує одне й те ж запитання: “Та звідки я знаю, чому ця кончена Ева вийшла за свого чоловіка?!” (цитата недослівна), що породжує лише відчуття прострації та підсилює агресію.

Найхарактернішим для опису такого суспільства може бути визначення “жорстокість” (“Риса особистості, що визначається як байдужість до страждань людей або прагнення завдати страждань іншим. Також трактується як метод досягнення цілі, здебільшого задля користі”, – визначення з Вікіпедії). Але глибше розуміння вистави дає поняття агресії, котра є невід’ємною частиною сутності людини як біологічного виду і проявляється через інстинкт самозбереження. Австрійський зоолог та лавреат Нобелівської премії з фізіології або медицини Конрад Лоренц у своїй книзі “Агресія” пише, що та найчастіше проявляється щодо осіб одного й того ж виду. Тож homo sapiens відрізняє від тих коралових рибок (котрі відразу вбивають своїх родичів по виду в радіусі території, якої їм буде достатньо для харчування) тільки знання законів культури, чітко регламентованих правил,

зорієнтованих на цінності, адже цінності самі по собі не зупиняють людину чинити речі з від’ємним знаком (з погляду суспільної моралі). Якщо ж цивілізація зазнає краху, і система цінностей набирає деструктивного характеру, то людина знову скочується вниз еволюційною драбиною і уподібнюється двоногому звірові. Тоді ми отримуємо не жорстоке суспільство, а zdegradowane.

“Фрейд заслужив собі славу, вперше розпізнавши самостійне значення агресії; він показав, що недостача соціальних контактів і особливо їх зникнення (“втрата любови”) належить до числа сильних факторів, що сприяють агресії”.

Конрад Лоренц “Агресія”

Друга частина вистави викликає певне розгублення, адже вона ввібрала в себе рефлексії акторів на матеріал, за яким вони працюють, на свій травматичний досвід, на свій досвід від спілкування із зовнішнім світом. Комунікації особа/світ своєю чергою теж подрібнені: на дуалістичну концепцію жертви й ката (“като-жертва, жертво-кат” – концепт літературознавиці Ірини Старовойт за мотивом виразу Василя Стуса у вірші “Вмирає пізно чоловік...”), на подальше руйнування стереотипного сприйняття пострадянської сцени для дітей, комплекси акторів щодо ототожнення себе з цими стереотипами, конф-

лікт поколінь – і все це приправлене не зовсім доречними жартами про сучасників – учасників львівського театрального процесу: “Анна грає на піаніно ліпше ніж Козаренко”, “Райнер декламує вірші краще, ніж Козак”, а ще: “Тарбузюк та Васільєв з “цієї” комісії – йдеться про комісію Всеукраїнського театрального фестивалю-премії “ГРА/GRA” – *авт.*” – цитати недослівні). Якщо митець говорить серйозні речі, то він не мав би допускати каламбурів в своєму творі.

Спробуємо запитати читача, котрий, не дивився вистави: хто вважає саму Еву винною в тому, що її б’є чоловік? З таким запитанням звертаються актори (так, між іншим) ніби самі до себе, не даючи відповіді і не чекаючи відповіді із зали. Хто винен: кат чи жертва? Це одна із головних тем, яку піднімає вистава після теми жорстокости. Одночасно вона слугує своєрідною відповіддю самих авторів на питання, чому ця жорстокість трапляється: ми самі заслуговуємо на ті

Ігор Гулюк (світлина угорі) – Рольфі Любовські, Наталія Алексєнко – Анна Любовські у виставі “Прекрасні, прекрасні, прекрасні часи” Й. Віховської за Е. Єлінек. Режисер – Роза Саркісян, художник – Діана Ходячих. Перший український театр для дітей та юнацтва, 2018 р.

умови, в яких опинилися. І ось це “ми” має дуже широке значення у виставі: від таких локальних явищ як розстріли на Майдані в лютому 2014 року та вбивство 23-річного юнака під час нападу на табір ромів на Львівщині 23 червня 2018 року до масових терактів та геноцидів у всьому світі в різні часи.

Ми жертви обставин, що їх самі для себе ж і створили. Важко не погодитися, але й не легко заперечити, адже все пізнається у порівнянні всіх деталей, і на місці злочину часом можна просто часом трагічний збіг обставин. Ба більше, в одній зі сцен автори розкривають причини формування цього “ми” на окремому прикладі – мова йде про Клауса. Він говорить, що не може позбутися нав’язаних йому згори (“Мама сказала, що тато сказав...”) моделей мислення та поведінки. Подібно до кастової системи, де становище сім’ї визначало долю новонародженого, сучасна лю-

Олена Баша – Єва.

Зліва направо: Михайло Понзель – Клаус, Любов Кузь – Ульріке, Віталій Гордієнко – Райнер Любовські, Ірина Занік – Софі фон Кроне.

Сцени з вистави “Прекрасні, прекрасні, прекрасні часи” Й. Віховської за Е. Слінек. Режисер – Роза Саркісян, художник – Діана Ходячих. Перший український театр для дітей та юнацтва, 2018 р. Світлина – Ян Галас, з офіційного сайту театру.

дина успадковує “карму” своїх батьків, своєї общини, свого народу на рівні генетичної пам’яті або ж у процесі виховання.

Райнер не вбачає різниці між катом і жертвою. Цим він більше нагадує мітичну істоту, або ж уподібнюється силі природи. Стародавні люди не розрізняли в сакральному ні добра, ні зла. І ця сакральна сила, мітичне створіння теж не розділяло людей на добрих та лихих. Врешті-решт, Райнер вирішує, що мають бути покарані всі: він убиває своїх батьків та сестру.

Для інтерпретації такої розв’язки автори пропонують безліч варіантів, зображаючи це в мізансцені “кухонної критики”. І, ведучись на провокацію, ми б потрапили в цю пастку безкінечних трактувань, але інколи таке блукання псевдоінтелектуальними лабіринтами нікуди нас не приводить.

“Можливо, саме від лютого перцю люди стають такі сердиті, – провадила вона, щаслива, що відкрила нове правило. – Від гірчиці – гірчить на душі, від кориці – починаєш усім коритися, від звіробою – визвіряються, а... а зате від карамелі чи інших

цукерок діти стають солодкі-пресолодкі! Шкода, що люди цього не знають, – інакше їли б собі солодоці і добришали”

Льюїс Керрол “Аліса в країні Чудес”

Одна з особливостей українського глядача – це несприйняття театральних форм в дусі Антонена Арто, мовляв: “У житті й так вистачає бруду, навіщо його ще й зі сцени роздавати”. Хоча поступово нетрадиційні форми й теми стають звичними для львівського театального процесу, все ж є багато тих, хто був вихований в іншій системі цінностей і мистецьких орієнтирів. На можливі обурення Роза Саркісян недвозначно дала коментар в інтерв’ю для інтернет-видання “zbruc.eu”: “Ми навіть не будемо повертати гроші за квитки. Треба розвивати культуру свідомого глядача в театрі”.

“Прекрасні часи” – своєрідна ін’єкція або ж терапія для хворого (“Ми всі латентні фашисти” – фраза Ульріке) суспільства, котре приховує свої хвороби під ковдрою замовчування.

Світлина до статті – Ян Галас